

образотворення. *Літературознавчі студії : зб. наук. праць*. Вип. 34. Київ : Видавн. дім Дмитра Бураго, 2012. С. 474–479.

11. Науменко Н. В. Серпантинні дороги поезії: природа та тенденції розвитку українського верлібру: монографія. Київ : Видавництво «Сталь», 2010. 518 с.

12. Потебня О. О. Думка і мова. *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки* / за ред. М.О. Зубрицької. Львів : Літопис, 1996. С. 31–42.

13. Фесенко Г. В. Вітчизняна номенклатура птахів світу. Кривий Ріг: ДІОНАТ, 2018. 580 с.

14. Фесенко Г. В. Назви родів у вітчизняному іменуванні птахів світу. Негоробині. Частина 2. *Вісник Національного науково-природничого музею*. 2014. Т. 12. С. 45–70.

15. Ghind Ch. Expressionism. New York : Random House, 2001. 167 p.

Науменко Наталія Валентинівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов професійного спрямування Національного університету харчових технологій.

ПОЛЯРУШ

Ніна

МАЛА ПРОЗА ЄВГЕНА ГУЦАЛА І РОМАНА ІВАНИЧУКА : ХУДОЖНЬО- МИСТЕЦЬКИЙ ДІАЛОГ

Анотація. Статтю присвячено малій прозі талановитих новелістів ХХ століття Євгена Гуцала та Романа Іваничука. Ідейно-тематичне багатство новелістичної спадщини митців, своєрідність образної системи, художньої майстерності розглянуто у порівняльному аспекті як художній вияв суспільної, загальнонаціональної, естетичної й психологічної атмосфери доби шістдесятиництва. Визначено роль та місце письменників в українському літературному процесі 60-80-х років ХХ століття.

Ключові слова: новели, оповідання, мала проза, образи, тематика, шістдесятиники.

Abstract. The article is devoted to short stories of talented novelists Yevhen Hutsalo and Roman Ivanychuk. The ideological and thematic variety of the novelistic heritage and the image originality of the artists are considered in a comparative aspect. It is presented as an artistic evidence of the social, general, cultural, aesthetic and

psychological atmosphere of the sixties. The role and place of writers in the Ukrainian literary process of the 60s-80s of the 20th century is defined there as well.

Key words: novels, short stories, images, theme, the Sixtiers.

В українській літературі другої половини ХХ століття помітне місце належить Євгену Гуцалу – поету, прозаїку, публіцисту. Різноманітну спадщину письменника об'єднує прагнення автора «знайти свою тему», «свого героя», і якомога правдивіше, образніше відтворити на сторінках книг свій час, свою епоху, людей, які оточували й оточують нас» [1, с. 4]. Як відомо, у становленні індивідуальної поетики митців вирішальним є вплив епохи, зокрема на рівні, насамперед, проблемно-тематичному, і, меншою мірою, на рівні засобів характеротворення. Неабияку роль тут відіграє симпатія митця до авторитетних представників літературного процесу, творчість яких може викликати наслідування, творче змагання.

Входження Євгена Гуцала в літературу датовано 60-ми роками ХХ століття – період десталінізації і деякої лібералізації радянського суспільства у пору нестримного оновлення мистецтва художнього слова. Нове покоління митців, сформоване в цей час, орієнтувалося на світовий літературно-мистецький досвід та істинні національні традиції, прагнуло відновити естетичні критерії творчості. Письменника цілком справедливо зараховують до п'ятірки найталановитіших шістдесятників у прозі. Художній світ творів малої прози Євгена Гуцала, написаних у 60-80-х роках минулого століття, що увійшли до збірок «Люди серед людей» (1962), «Яблука з осіннього саду» (1964), «Скупана в любистку» (1965), «Олень Август» (1965), «Хустина шовку земного» (1966), «Запах кропу» (1969), «Новели» (1969) та інші, увиразнюється на тлі шістдесятників в аспектах творчого пошуку, проблемно-тематичному, композиційному, характеротворчому, мовному. Позиція Євгена Гуцала, яка чітко проглядає з його художніх творів, публіцистичних, за своїм походженням є суто шістдесятницькою. Прихід шістдесятників у літературу митець вважав явищем феноменальним – «цілою плеядою юних поетів і прозаїків, що відразу привернули увагу цих самих наших патріотів, критиків і широкого загалу» [2, с. 13].

Прозова спадщина Є. Гуцала стала об'єктом наукових спостережень І. Глобової, А. Горболіс, В. Дончика, М. Жулинського, О. Журавської, М. Лучицької, П. Майдаченка, Н. Навроцької, І. Фізера та ін. Творчість письменника в контексті пістдесятиництва осмислено А. Громик, Н. Зборовською, О. Куликовою та ін.

З творів малих жанрів розпочинає своє життя в літературі Роман Іваничук – один із зачинателів українського пістдесятиництва. На думку дослідників, «хоч він і не належав до першого ряду новелістів цього періоду, однак за художнім рівнем його мала проза цілком органічно входить до того поля естетичного тяжіння, де перебувають естетичні шедеври Гр. Тютюнника, В. Шевчука, Є. Гуцала, Н. Бічуї, та ін.» [4]. Слушною тут є думка, що «поетика малої прози Р. Іваничука відчутно резонувала з естетичним пошуком української літератури другої половини ХХ ст.» [4]. Цілком позитивними були відгуки на його перші новели М. Рильського, І. Вільде, М. Яцківа, Гр. Тютюнника, Н. Бічуї, Є. Гуцала. Зростання Іваничука новеліста простежували М. Ільницький, В. Фащенко, М. Гримич, І. Денисюк, М. Слабошпицький, М. Мольнар, М. Редько. Особливостям поетики малої прози Р. Іваничука присвячено дисертацію Ю. Колядич.

Мета статті – розглянути твори малої прози Євгена Гуцала як художній вияв духовної атмосфери пістдесятиництва, зокрема в художньо-мистецькому діалозі з творами малої прози Романа Іваничука, у формуванні майстерності якого найважливішими стали 60-ті роки ХХ століття.

Мала проза пістдесятиників відзначається відсутністю вульгарно-соціологічних штампів, кон'юктурних трактувань. Це властиво новелам та оповіданням і Євгена Гуцала, і Романа Іваничука. Дослідники стверджують, що «ранні новели Р. Іваничука вирізнялися на загальному тлі поточної продукції ліричністю та увагою до сфери інтимних переживань. Якраз завдяки ліризмові збірка «Прут несе кригу» здобулась на читацьку популярність і принесла авторові визнання» [4, с. 48].

Перша збірка Є. Гуцала «Люди серед людей» (1962) вирізнялась змістовою та формотворчою розмаїтістю, визначивши місце її автора у ряду активно працюючих і не менш активно зростаючих. Духовна

свобода, художня розкутість були її визначальними рисами. Критики вказували на жанрово-типологічну різнобарвність і ліричний настрій творів цієї збірки: «Проза Є. Гуцала змістовна, емоційна, пройнята ліричною струєю. Все це письменник досягає не тільки засобами, розрахованими на ефект, скільки тим, що він одкриває читачеві нашу дійсність» [6, с. 159].

Шістдесятникам, як відомо, належала модернізація фольклорної поетики. Це майстерне використання у творах народної пісні, анекдоту, легенди як сюжетотворчого чинника. Чи не найактивнішим тут був Євген Гуцало. Цікавою є думка про те, що «у малій прозі Є. Гуцала колір, як правило, невіддільний від світла і музики, як у В. Стефаніка в «Озимині»: «І почув дід якусь музику, ему знакому... І почув дід музику своєї молодості, і видів дід музику – і чув, і видів музику» [5, с. 83]. Невід'ємною складовою художнього світу новел Є. Гуцала вважають світ фарб, звуків і запахів. Пісня звучить чи не в кожному його творі, «мелодії пісень – не тільки в тексті, не тільки у фразях, дуже часто вони складають саму суть людських стосунків, іноді є квінтисенцією душі людської, всього того найкращого, що є в ній» [5, с. 83]. Є. Гуцало ніби не цитує народних пісень, вони не є декорацією, а враженням думок і почуттів героїв. Яскравим прикладом тут може бути оповідання «Сльози землі», у якому вдало використовує новеліст музику слова як засіб емоційного впливу. Пісня у названому творі – це акомпанемент настрою, і головний герой. У його творах потужно звучить музика молодості, музика природи, музика дитинства, музика любові, яку сприймають щиро герої. Закоріненість власного світобачення Є. Гуцала у народнопоетичну творчість віддзеркалюється, насамперед, у народній пісні.

Спільним для шістдесятників було звернення до творчого досвіду В. Стефаніка, М. Коцюбинського й О. Довженка. Н. Мрищук стверджує, що «Є. Гуцало надзвичайно уважний до фіксації самодостатніх чуттєвих вражень, до простеження передчуттів різних сфер сприймання зовнішнього світу. Роль сюжету в багатьох творах ослаблена, натомість окремі враження, спогади, роздуми об'єднуються за принципом асоціативності. Проте на відміну, скажімо, від М. Коцюбинського, Є. Гуцало відтворює потік свідомості. Первинна

хаотичність цих вражень дещо впорядкована авторським відчуттям» [5, с. 36].

Шістдесятники пережили Другу світову війну дітьми, саме тому в їхніх творах війна змальована очима дітей. Нелюдський світ війни є антитезою до світу дитинства. Найглибшого розкриття ця проблема здобула у повістях Григора Тютюнника «Облога», «Климко». У цьому ряду стоїть новела «Тиша» Р. Іваничука, де трагічні події війни змальовано крізь сприйняття дітей далекого західноукраїнського села. Село оминули бойові дії, батьки залишились зі своїми дітьми. Але передчуття якоїсь біди, неминучої смерті не полишає ні дорослих, ні дітей. На полях замість жита розкошує бур'ян, земля не може дати людям хліба. Тиша у повітрі, тривога, голод і смерть. У заголовок автор виносить «Тиша», яка набуває у новелі нелюдського звучання. Подібно змальовано війну і в новелі «Сьоме небо», але тут тиша символізує не голод і смерть, а «інтелектуальну атаку, гостроту свободи вибору, болісну оцінку моральної позиції» [4, с. 51].

В основі повісті «Мертва зона» Є. Гуцала – особисті спогади й розповіді про те, як німці палили куток Соболівку в цьому селі. Світ дитинства для письменника був чи не найулюбленішим предметом завжди. Очима дітей письменник виявляв дисонанс у людських і суспільних стосунках, увиразнював почуття справедливості, властиве дітям (новела «До Танаськи по молоко»).

Гуманістичний пафос малої прози як визначальна риса творів шістдесятників, є домінуючою і у творах Євгена Гуцала. Його невід'ємними складовими є щирість, переконливість, глибина болю і співчуття розповіді, що є особливо помітним у творах «Яблука з осіннього саду», «Вже цвітуть дерева», «Чорна земля» та ін.

Проза шістдесятників відзначається композиційним розмаїттям. Дослідники помітили, що Євген Гуцало полюбляє писати новели з обрамленням, де герої діють нібито всупереч логіці, діалогом користуються нечасто, ділить оповідання на розділи, експериментує з темпоритмом, використовує сюжетотворчий потенціал народної пісні, його новели часом не мають чіткого фабульного малюнка [4, с. 51].

У Р. Іваничука, який, як і більшість шістдесятників, тяжіє до сповідальності, бачимо образ сповідача (новели «Бузьків вогонь»,

«Айше») вдається до обрамлення (новели «Розплата», «Феномени»). Більшість новел Євгена Гуцала у композиційному плані є фабульної традиційної побудови. Р. Іваничук – новеліст є також прихильником фабульної побудови.

Продовжуючи традиції митців Розстріляного відродження, зокрема, імпресіоністичної і неореалістичної прози Г. Косинки, М. Хвильового, шістдесятники мали за приклад їх майстерність художнього портретування і характеротворення. Портрети, створені шістдесятниками, здебільшого динамічні, мінливі, позначені сприйняттям інших персонажів.

У творах малої прози Гр. Тютюнника у портретуванні героїв помітним є імпресіонізм, суб'єктивність, художня деталь. Іноді новеліст послуговується контрастною характеристикою персонажа.

До асоціативних деталей змалювання портрета вдається Ю. Щербак. Окремим портретам Р. Іваничука властивий лаконізм, розмовний стиль оповіді, фольклорна образність. Наприклад, портрет Аннички з новели «Бузьків вогонь». У центрі уваги автора портрета людські, особливо дитячі очі. Такі портретні характеристики нагадують новели А. Головка. Дослідники стверджують, що «порівняно з новелістикою Є. Гуцала, художні тексти Р. Іваничука менш багаті на колоритні подробиці, не зустрінемо в них, як це любить робити Гр. Тютюнник, деталі на початку, що визначає сутність персонажа і тональність твору. Р. Іваничук у ранніх новелах прямо і відразу називає головну рису персонажа, і подальший текст ілюструє її або заперечує. Новеліст не вдається до класичного розгорнутого портрета, його метод – штрихова імпресіоністична замальовка» [4].

Проза шістдесятників прикметна щедрим послуговуванням усно-розмовної народопоетичної лексики, епічно-фольклорних традицій, що не заперечувало виразно новаторського характеру їх творів.

Є. Гуцало вдавався до переказування розмови героїв твору своїми словами, для урізноманітнення використовував елементи чужих голосів. Таким чином, авторська оповідь ліризувалась ще й за рахунок однотипних синтаксичних конструкцій своєрідною ритмомелодією. Такий тип мовлення є домінуючим у новелах Р. Іваничука. На думку Г. Гримич, це свідчить «про активну взаємодію в новелістиці

«новобранців» 60-х років традицій писемно-літературної, епічно-фольклорної та усно-розмовної. Усі ці типи літературного мовлення творчо співвідносяться з інтенсивними шуканнями якнайдієвіших способів художнього дослідження сучасного вчителя в усій його багатогранності» [3, с. 247].

Аналіз лише окремих аспектів малої прози Є. Гуцала і Р. Іваничука дає підстави для таких висновків. Становлення художньої індивідуальності новелістів відбувалось під художнім впливом В. Стефаніка, Марка Черемшини, М. Коцюбинського, митців Розстріляного відродження.

Визначальним у творчій біографії Є. Гуцала і Р. Іваничука стало шістдесятництво, оскільки їх стиль і художня манера сформувались у шістдесяті роки. У творах малої прози письменників відбився характер епохи, намагання вийти за межі звичних сюжетів і конфліктів, традиційних героїв та образів, усталених форм і художніх засобів. Індивідуальна поетика кожного з новелістів на тлі української прози означеного періоду є цілком оригінальною, шістдесятницькою за своєю суттю. Висока національна наснага, глибокий філософізм, інтелектуалізм, поглиблений психологізм, жанрово-стильове розмаїття, гуманістична спрямованість творів малих жанрів Є. Гуцала і Р. Іваничука прислужились європізації української літератури, безперервному творчому пошуку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гуцало Є. Від автора. Парад планет : Роман, повість. Київ, 1984. С. 4.
2. Гуцало Є. Його робота потрібна всім. *Українська мова і література в школі*. 1986. № 7. С. 13.
3. Гримич Г. Загадка творчого бунту. Новелістика українських шістдесятників. Київ : Український письменник, 1993. С. 247.
4. Колядич Ю. В. Особливості поетики малої прози Р. Іваничука. Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук: 10.01. Українська література. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2008.
5. Мрищук Н. Мала проза Євгена Гуцала. Поетика жанру. Київ, 2001. С. 36.
6. Сенік А. Головний напрямок – життя. *Жовтень*. 1982. № 9. С. 159.

Поляруш Ніна Степанівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

**ТКАЧЕНКО
Вікторія**

**ДИТИНА І СВІТ У ДИТЯЧИХ
ТВОРАХ ЄВГЕНА ГУЦАЛА**

Анотація: У статті проаналізовано поетичний доробок Євгена Гуцала для дітей. Виокремлено головні тематичні принципи та засади світоглядного мислення поета. Зазначено, що поетичні твори мають ознаки унікальності. Окреслено розуміння поетом дитячого світу з його чистотою та добротою. Охарактеризовано естетичні джерела лірики Євгена Гуцала для дітей.

Ключові слова: лірика, поет, світогляд, дитина, фольклор, естетизм, культура спілкування.

Abstract: It's analyzed in the article Yevhen Hutsal's poetic work for children. The main thematic principles and basics of the poet's worldview are highlighted. It is noted that poetic works have signs of uniqueness. The poet's understanding of the children's world with its purity and kindness is outlined. The aesthetic sources of Evgeny Hutsal's lyrics for children are characterized.

Key words: lyrics, poet, outlook, child, folklore, aestheticism, culture of communication.

Постановка проблеми. У дитячій літературі ХХ століття поглиблюється морально-етична, суспільно-історична, естетична, культурологічна та природознавча проблема. Ці питання набувають особливого звучання у ліриці Євгена Гуцала для дітей.

Аналіз останніх досліджень. Художній світ Євгена Гуцала та його специфіку досліджували О. Бульбачинська [1], Т. Грачова [2], В. Дончик [8], М. Жулинський [5, 6, 7], Н. Мришук [11] та ін.

Метою розвідки є аналіз ліричних творів Євгена Гуцала для дітей, стильових та тематичних особливостей.

Виклад основного матеріалу. Євген Гуцало залишив чималий художній доробок для дітей, який містить не лише прозові, а й поетичні твори. Світогляд поета був особливим, часто його називають унікальним, дитинним, лірико-романтичним. Такий спосіб передачі